

**LOZOVIUK, PETR: EVROPSKÁ ETNOLOGIE VE
STŘEDOEVROPSKÉ PERSPEKTIVĚ. UNIVERZITA PARDUBICE,
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ.
MONOGRAPHICA III, 2005, 190 S.**

Bc. Michal RŮŽIČKA

student, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Z přebalu knihy:

„Stěžejní cíl předkládané práce spočívá v tematizaci široce pojaté problematiky konstruování kolektivních identit. K její reflexi je přistoupeno jak z hlediska teoretické úrovně (kapitoly I – IV), tak prostřednictvím analýzy některých konkrétních případových situací ve vybraných oblastech středovýchodní Evropy (kapitoly VI – X). Za východisko pro prezentované uvažování o této problematice byl vzat teoretický rámec vypracovaný „evropskou etnologií“ (Ethnologia Europaea). Evropská etnologie je pojímána jako sdílený badatelský diskurz spojující středoevropskou tradici etnografického výzkumu s kulturněantropologickými a sociálněantropologickými přístupy. Společným jmenovatelem všech částí předkládané práce je snaha relativizovat a v konečném důsledku demystifikovat představu o univerzalitě etnický definovaných sociálních vazeb.“

Úvod: Problematika identity sociálních věd nejen v ČR

Pokud by se měla Lozoviukova kniha shrnout do jedné věty, tak by se snad dalo říci, že pojednává o problematice (kolektivních) identit. Proto snad tolik nepřekvapí, že svou knihu začíná zamyšlením nad nevyjasněnou identitou sociálních věd (s důrazem na „etnologii“) a to nejen v ČR. Přinést pro všechny participanty daného vědeckého diskurzu nějaké uspokojivé definice (např. definice oboru samotného a předmětů jeho činnosti) je v současné postmoderní situaci spíše nepravděpodobné. Ve vztahu k situaci na společenskovědním poli (zejména pak na poli etnografie / etnologie / sociální a kulturní antropologie) to je v případě České republiky od počátku 90. let doprovázeno navíc určitou „pojmovou dezorientací“, kterou se však nedávno pokusili projasnit Jakoubek a Nešpor[1]. Sociální vědy musí neustále obhajovat svoji vědeckou hodnověrnost, v dnešním měnícím se světě neustále redefinovat samy sebe a předměty svého zájmu.

Problematika identity evropské etnologie a problematika kolektivních identit z jejího pohledu jsou hlavní témata, kterým se Petr Lozoviuk věnuje na stránkách své knihy. Prvních 5 kapitol je věnováno historickým, teoretickým a metodologickým přístupům v projektu evropské etnologie. Dalších 5 kapitol je věnováno aplikacím těchto přístupů na konkrétní případové studie. Tyto studie jsou precizními historicko-etnografickými pracemi, které se týkají opět problematiky konstruování kolektivních identit.

Evropská etnologie

Projekt evropské etnologie (dále jen EE) je chápán jako podmnožina obecné etnologie[2], kterou je možné zjednodušeně vymezit jako vědu, která se „zabývá kulturně podmíněným jednáním (včetně jeho důsledků a výsledků) ve specifických evropských

podmínkách“ (str. 13). EE významně čerpá ze 2 intelektuálních a metodologických zdrojů: z osvícenství (Völkerkunde, „cizokrajná etnografie“) a z romantismu (Volkskunde, „národopis“). Projekt EE lze chápat jako pokus o syntézu těchto dvou zdrojů, obohacených o podněty z anglosaského pojetí antropologie, ale i z jiných sociálně vědních disciplín.

„Text“

Druhá a čtvrtá kapitola knihy je věnována problematice textu / textů v etnologické teorii a praxi. Druhá kapitola je věnována metodologii etnografického psaní, zatímco čtvrtá

kapitola se věnuje představení tzv. interpretativního přístupu v rámci etnologického bádání.

Druhou kapitolu nazvanou „Témata a problémy aneb jak napsat etnologickou studii“ lze zcela jistě doporučit k přečtení studentům etnologie a příbuzných oborů. Psaní a text ve vztahu k etnologii / antropologii jsou v současnosti velká témata v těchto disciplínách (zejména v jejich „postmoderních variantách“, kdy se hojně diskutuje např. problematika reprezentace), čemuž se netřeba nijak zvlášť divit, vždyť text je vlastně výsledkem badatelova (etnologova či antropologova) profesionálního snažení. Celá druhá kapitola provází čtenáře od volby výzkumného tématu, přes vstup do terénu a průběh samotného terénního výzkumu (s předestřením možných vhodných metodologických nástrojů) až po ukončení etnologova snažení – napsání etnografie = textu. V části věnované metodologii psaní píše Lozoviuk o tom, že je sice pravda, že citační úzus není ve společenských vědách jednotný, přesto že „*je nutné požívat jen jeden způsob citování*“ (str. 35). Zřejmě vinou toho, že Lozoviukova kniha je souborem textů různého stáří^[3], došlo pravděpodobně během editování celého textu k chybě, že se způsob citování v různých kapitolách mírně liší a že texty citované ve čtvrté kapitole nejsou uvedeny v přehledu literatury na konci knihy. Tyto editorské chyby se však nijak významně neztěžují četbu knihy.

„Kolektivní identity“ jako červená nit

Zatímco kapitola II. se věnuje produkci textů, kapitola IV. se věnuje pozici čtení / interpretace textů v etnologické praxi. Kapitola IV. vlastně zároveň navazuje i na předchozí kapitolu věnované konceptu „etnické indiference“ v tom smyslu, že se táže po možnostech studia kolektivních identit skrze analýzu textů, které jsou v dané společnosti uznávány a ceněny. Lozoviuk provede čtenáře – zájemce o studium kultury jakožto textu (nebo jako souboru textů) – základními tezemi symbolické antropologie (Geertz), filozofické hermeneutiky (Gadamer, Ricoeur) a sémiotiky (Lotman).

Tématu studia kolektivních identit, který se celou knihou proplétá jako pomyslná červená nit, se věnuje i kapitola V. nazvaná „Etnoregionalismus a globalizace“. Za regionalistické hnutí se považuje takové hnutí, „*jehož záměrem je instrumentalizace místních zájmů takovým způsobem, aby se mohly stát předmětem lokální politiky*“ (str. 77). Pakliže jsou lokální politické požadavky formulovány v etnických kategoriích, mluvíme o etnoregionalismu. Lozoviuk v V. kapitole analyzuje, proč došlo ke „zkřížení“ evropských regionalismů a konceptu etnicity, jakožto jedné z mnoha alternativních forem kolektivní identity, což je vlastně esencí III. kapitoly této knihy „Etnická indiference a její reflexe v etnologii“: etnicitu je nutné chápat pouze jako jednou z mnoha možných forem kolektivní identity, „*byť jak se zdá, v dnešních industriálních a postindustriálních společnostech za formu převládající*“ (str. 37).

Třetí kapitola se věnuje nejprve problematice kolektivních identit obecně, poté upřesní svoji pozornost právě na etnicitu, která je odhalena být nikoli substanciální, nýbrž diferenciální formou kolektivní identity. Během etnologické / antropologické praxe je nutné mít na paměti, že etnicita nemusí být ve všech společnostech, byť ve společnostech v rámci západní civilizace, dominantní formou kolektivní identity, jak Lozoviuk demonstruje na příkladě Romů a Kašubů ve stejné kapitole. O takových společnostech hovoříme jako o etnicky indiferentních společnostech.

Globalizace a kolektivní identity

V kapitole V. pak Lozoviuk vysvětluje, že evropské (etno)regionalismy je nutné chápat v souvislosti s konflikty uvnitř evropské civilizace. Etnoregionální hnutí tíhnou k tomu „konstituovat vztah mezi teritorialitou a kolektivní identitou“ (str. 81), čímž tento svůj (etno)regionální lokalismus staví jako určitou protiváhu národním nacionalismům na jedné straně a „nivelezační“ globalizaci na straně druhé. Lozoviuk dále vymezuje dva typy regionalizmů: regionalismus západního typu, který je příčinou následné společensko-politické krize a regionalismus východního typu, kde naopak společensko-politická krize předcházela vzniku regionalistických hnutí. Lozoviuk na závěr naznačuje, že globalizaci je možné chápat nikoli pouze jako jednostranný proces, během něhož dochází k celkové „nivelezační“ a smazávání kulturních diferencí, nýbrž i jako proces, který podněcuje k redefinování hranic stávajících kolektivních identit.

Závěr

Lozoviukova kniha je, dalo by se říci, výjimečným podnikem. Obrací pozornost ke kontinentálně pojaté antropologii (resp. k evropské etnologii), což se může v rámci českého antropologického prostředí vzhledem k její orientaci spíše na anglosaskou tradici, zdát v dobrém smyslu jako „neobvyklé“. Jeho teoretické podloží tvoří práce (nikoli však výhradně) evropských sociálních vědců s důrazem na německou tradici etnologického bádání. Kniha je napsaná čtivým způsobem, je stručná bez ve vědeckém textu zbytečných literárních ozdob, jak jsme tomu zvyklí od i v této knize často citovaného C.Geertze. Knihu lze jistě doporučit k přečtení nejen studentům antropologie, etnologie, či jiných příbuzných oborů.

[1] Jakoubek, M; Nešpor, Z.: Co je a není kulturní/sociální antropologie. Etnologický časopis / Český lid. 2004 / 91, č. 1, str. 53 – 79.

[2] Jakožto „vědy u rozdílch a shodách mezi kulturami a společnostmi v současnosti i minulosti“.

[3] Z nichž některé byly před úpravou pro vydání v této knize publikovány již dříve jako dílčí studie